

Bloemdijken: flora- en faunarijke linten in het landschap

Soortenrijke bloemdijken vormen een speciale verbindingroute voor planten en dieren in een land waarin de natuur sterk versnipperd is geraakt. Tevens zorgt de wortelmat van soortenrijk dijkgrasland voor extra stevigheid. Maar maatwerk is geboden.

Niets zo variabel als een dijk. Zuidhellingen hebben een ander microklimaat dan noordhellingen, wat tot uiting komt in de samenstelling van de vegetatie. In het algemeen is de soortenrijkdom op warme, droge zuidhellingen van dijken hoger dan op noordhellingen. Ook de helling van een dijktaald is bepalend voor de samenstelling van de dijkvegetatie. Steile hellingen drogen sneller uit dan minder steile, waardoor plantensoorten die beter bestand zijn tegen droogte zich hier beter thuis voelen dan soorten die er minder goed tegen kunnen.

Soortenrijkdom

Een van de aspecten die bepalend zijn voor de natuurwaarde is de soortenrijkdom. Karakteristiek voor goed beheerde dijkgraslanden is zowel de grote soortenrijkdom als het relatief grote aandeel van de kruiden. Een tweede aspect dat bepalend is voor de natuurwaarde van een vegetatie is de zeldzaamheid van de soorten die er in voorkomen. Veel typische dijkplanten staan op de Rode Lijst van bedreigde plantensoorten. Op het slechts 9,4 km lange dijktraject tussen Weurt en Winssen, een onderdeel van de

Veldsalie (Rode Lijst: kwetsbaar) profiteert van de ontwikkeling van bloemdijken. Gebruik wel zaden van regionale herkomst om floravervalsing te voorkomen.

zuidelijke Waalbanddijk, zijn maar liefst achttien Rode Lijst-soorten aangetroffen. Bij de dijkverbeteringen in de negentiger jaren van de vorige eeuw is bij dit dijktraject vanwege de hoge natuurwaarde een aantal steile, zandige binnentaluds met een gunstige zuidexpositie gespaard gebleven. Hier bevinden zich nog relictten van de oorspronkelijke, soortenrijke dijkgraslanden met een groot aantal bijzondere plantensoorten en de bijbehorende insectensoorten

Belang voor insecten

Een grote diversiteit aan planten- en diersoorten zorgt voor een biologisch evenwicht in en stabiliteit van het landschap. Soortenrijke dijkgraslanden bloeien vanaf april tot in oktober en zijn daardoor van grote betekenis voor bloembezoekende insecten. Zo is het aantal vlindersoorten in een soortenrijk grasland aanzienlijk hoger dan in bemeste, intensief begraasde weilanden en in bemeste, hoogproductieve, soortenarme hooilanden. In soortenrijke (natuur)terreinen is sprake van een min of meer stabiel ecosysteem waarin de vele planten- en diersoorten elkaar in evenwicht houden. In een uitgestrekt, soortenarm cultuurlandschap ontbreekt dit evenwicht waardoor zich sneller plagen

kunnen voordoen, zowel van planten als van dieren. Het is daarom van het grootste belang dat het landschap niet alleen bestaat uit louter productief cultuurland, maar dat het verweven is met minder productieve landschapselementen met een hogere natuurlijksgraad. In dit opzicht hebben de dijken een aanzienlijke betekenis omdat zij over vele honderden kilometers door het agrarisch landschap slingeren. Door hun soortenrijkdom kunnen de dijken dan ook een stabiliserende invloed uitoefenen op het omringende landschap.

Ontwikkeling en behoud

Voor de ontwikkeling en het behoud van bloemdijken zijn drie aspecten van belang: de samenstelling van de toplaag, het inzaaimengsel en het beheer. De toplaag moet geschikt zijn als voedingsbodem voor een gesloten en erosiebestendige dijkbegroeiing, in tegenstelling tot de onderliggende laag die vaak bestaat uit een compact pakket zware klei met alleen een waterstaatkundige functie. De samenstelling van de toplaag bepaalt welke plantensoorten er uiteindelijk gaan groeien. Vooral de granulaire samenstelling en dan met name het gehalte aan lutum (bodemdeeltjes $< 2 \mu\text{m}$) speelt hierbij een belangrijke rol. Een hoog lutumgehalte gaat meestal gepaard met een hoge beschikbaarheid aan voedingsstoffen in de bodem en daardoor met een hoge gewasproductie. Een hoge soortenrijkdom op dijken is gebaat bij een toplaag die bestaat uit een lichte grondsoort. Grondsoorten die hiervoor in aanmerking komen zijn: Lichte zavel: 8-12 procent lutum; Matig lichte zavel: 12-17,5 procent lutum; en Zwarte zavel: 17,5-25 procent lutum. Op deze relatief lichte grondsoorten vertonen gras- en kruidensoorten een matige groei waardoor er ruimte is voor een veelheid aan verschillende gras- en kruidensoorten. Op zwaardere grondsoorten domineren enkele concurrentiekrachtige grassoorten als Kweek en Grote vossenstaart, waardoor lager blijvende grassoorten en kruiden niet of nauwelijks de kans krijgen zich te vestigen en zich te handhaven, met een zeer lage soortenrijkdom tot gevolg.

Inzaaien

Waarom zouden we niet direct na aanleg of verbetering van de dijken inzaaien met

IN 'T KORT - Bloemdijken

Diversiteit aan planten- en diersoorten zorgt voor biologisch evenwicht

Voor bloemdijken zijn de toplaag, het inzaaimengsel en het beheer van belang

Inheemse plantensoorten hebben meerdere voordelen boven gekweekte

Waterschappen dragen bij aan het welslagen van het Deltaplan Biodiversiteit

plantensoorten die straks toch de vegetatie gaan vormen? Inheemse plantensoorten hebben meerdere voordelen boven gekweekte soorten. Ze zijn optimaal aangepast aan de bodemsamenstelling en weersomstandigheden in Nederland. Daardoor zijn de, vaak diep wortelende plantensoorten aanzienlijk beter bestand tegen uitdroging dan gekweekte, vaak minder diep wortelende varianten zoals is gebleken tijdens de langdurige droge periode in de zomer van 2018.

Daarnaast is een groot voordeel van inheemse plantensoorten dat ze een belangrijke bijdrage leveren aan de biodiversiteit van het Nederlandse landschap. De insectenfauna, een belangrijke voedselbron voor onze vogels, is voor een groot deel afhankelijk van de nectar en het stuifmeel van inheemse gras- en kruidensoorten. De bijdrage van exoten en cultivars is aanzienlijk kleiner of zelfs nihil. Zaden van inheemse plantensoorten zijn slechts verkrijgbaar bij een klein aantal bedrijven in Nederland. De firma Biodivers wint zadenmengsels in graslanden op stam en kan hierdoor complete plantengemeenschappen leveren, dat wil zeggen vaste samenstel-

Ook Oosterse morgenster (Rode Lijst: kwetsbaar) gedijt goed op goed ontwikkelde bloemdijken.

lingen van grassen en kruiden zoals ze in de natuur ook voorkomen.

Nieuwe toplaag

Tot 2050 ligt er voor Rijkswaterstaat en de waterschappen een flinke opgave in de vorm van veilige dijken. Hiervoor moeten de dijken her en der flink op de schop. Hierbij dient zich de mogelijkheid aan om de nieuwe toplaag aan te leggen met een voor bloemdijken geschikte grondsoort. Door te kiezen voor een lichte grondsoort ontstaat er een reële kans op uitgestrekte soorten- en kruidenrijke graslanden op de nieuwe dijken. Een bijkomend voordeel is dat de gewasproductie op een lichtere grondsoort relatief laag is, waardoor ook de hoeveelheid af te voeren maaisel laag is. Hierdoor nemen de beheer- en onderhoudskosten sterk af. De vegetatie op dijken moet worden beheerd. Het beheer kan bestaan uit maaien, beweiden en een combinatie van maaien en beweiden. Bij maai-beheer is de kans op de ontwikkeling van soortenrijke, bloemrijke dijken aanzienlijk hoger dan bij beweiding. Indien toch wordt gekozen voor beweiding dient dit intensief en kortdurend te gebeuren waardoor als het ware de maaimachine wordt nagebootst. Op soortenrijke, bloemrijke dijken dient tussen 1 mei en 21 juni (langste dag) bij voorkeur geen beheer plaats te vinden waardoor de planten optimaal tot bloei en zaadzetting kunnen komen. Deze zaden zijn het kapitaal voor volgende jaren. Bij de meeste waterschappen is bemesting en herbicidegebruik niet toegestaan, tenzij met nadrukkelijke toestemming.

Deltaplan Biodiversiteitsherstel
Soortenrijke, bloemrijke dijken vormen aantrekkelijke, kleurrijke linten in het

Een bloemdijk

Een bloemdijk is een dijk met een vegetatie die bestaat uit veel verschillende gras- en kruidensoorten die op een bepaald moment in het jaar een rijkdom aan bloeiende planten biedt. De bloemdijk voldoet aan de waterstaatkundige eisen en dient in hoge mate de ecologische functie. De vegetatie bestaat voornamelijk uit overblijvende en – in mindere mate – tweejarige- en eenjarige, inheemse (en ingeburgerde) plantensoorten. Een bloemdijk is duurzaam te behouden door middel van een natuurvriendelijk of natuurgericht dijkbeheer. De website www.handreikinggrasbekleding.nl bevat informatie over veel aspecten die van belang zijn voor functie, aanleg, inzaai, beheer en onderhoud van dijken. Evenals www.zodenaandedijk.com.

landschap die een grote bijdrage kunnen leveren aan de biodiversiteit van Nederland. Door soortenrijke, bloemrijke dijken aan te leggen en als zodanig te beheren dragen waterschappen bij aan het welslagen van het Deltaplan Biodiversiteit dat landelijk wordt uitgerold. Op deze wijze werken ze er aan mee om in het streefjaar 2050 niet alleen de waterveiligheid op orde te hebben maar ook de biodiversiteit en daarmee de leefbaarheid van ons kleine landje aan de Noordzee.

Cyril Liebrand is directeur van het onderzoeksbureau Eureco. Hij is in 1999 gepromoveerd op proefschrift Restoration of species-rich grasslands on reconstructed river dikes.

Bloeiende planten, zoals deze Beemd-kroon (Rode Lijst: kwetsbaar), zijn uiterst belangrijk voor insecten.